

VERTALING - 'N DISKURSIEWE DOENIGHEID

C. van Schalkwyk, Departement Linguistiek (Vertaalkunde)
Universiteit van Suid-Afrika

In ons soeke na klaarheid oor die verskynsel wat as 'vertaling' bekend geword het, bevind ons ons nogal in die posisie van Merwe Scholtz (1956) se denkbeeldige jagter op die spoor van die groot, maar immer-ontwykende olifant. Daar is oral tekens wat op sy bestaan dui, maar niemand het hom nog vol onder skoot gekry nie. Al waaraan sy bestaan kenbaar is, is 'n spoor in die sand, 'n gebreekte tak, 'n rolplek in die modder en, les bes, 'n bol mis. Pogings om aan die hand hiervan 'n denkbeeld van hierdie ding te vorm het tot dusver skynbaar net op 'n boel mistastings uitgeloop.

Die vraag is: hoe lyk hierdie ding waaroor daar om linguistiese kampfure gepraat en bespiegel word?

Gutt (1991: 1) se uitspraak kan dien as 'n antwoord op die vraag. Hy sê:

It is becoming commonplace for works on translation theory to acknowledge that there is a vast body of literature on translation, offering a wealth of observations and views on the subject. Almost equally commonly this acknowledgment is followed by some sort of a caveat - expressed with varying degrees of candour - to the effect that the volume of the literature is not necessarily indicative of the degree of understanding reached.

Wat Gutt sê, is maar die refrein van 'n sug wat oral opgaan. Ek raak maar enkele bronne wat die siening deel, aan. Bassnett-McGuire (1991: xviii) sê "[r]esearch in Translation Studies has barely begun". Tien jaar gelede het sy gesê die "systematic study of translation is still in swaddling bands" (Bassnett-McGuire 1980: 1). Wilss (in Gutt 1991: 2) het die literatuur

oor vertaling beskryf as "a mass of uncoordinated statements ... [which] never coalesced into a coherent, agreed upon, intersubjectively valid theory of translation". So onlangs soos 1986 adresseer Bell (in Gutt 1991: 2) die vraagstuk in 'n referaat onder die titel "Why translation theory is in a mess and what can we do about it".

Gutt (1991: 2) sê "[m]any different explanations have been proposed for this disappointing situation. One is that translation theorists were preoccupied for too long with debating unfruitful issues, such as whether translation should be literal or free, or whether translation is possible or not. Another suggestion is that the understanding of translation has remained inadequate because it has never been studied in its own right, but merely as a subdomain of some other subject, such as literature or foreign language teaching. Some scholars have suggested the simple, if radical, explanation that translation simply is not open to scientific investigation because it is an art or a skill. By contrast, still others have suggested that our scientific understanding of translation is so poor because it really has not been studied in a proper scientific manner."

Wat Gutt sê, is die refrein van wat ook Ingberg en Sultana voorheen verklank het. Ingberg (1986: v) wys daarop dat baie van die vertaalteoretiese probleme wat tans aandag geniet, die gevolg is van pogings om die begrip 'vertaling' te isoleer, objektiveer en as 'n selfstandige realiteit, vry van ander diskursiewe aktiwiteite soos imitasie, interpretasie, parafrase, ens. te vestig. Sultana (1987: 27) sê in dié verband "[a] great deal of heterogeneous activity is passed off under the general heading of translation" en "[t]he activity is usually assumed to be self-explanatory". Hy sê aansluitend "[i]n practice, many different kinds of processes - such as imitation, transcreation, word-coining, transference,

borrowing, and extension of words beyond their collocation range and any number of techniques - are separately or simultaneously applied to complete a SL [source language - CvS] text in RL [receptor language - CvS]".

As ons Sultana se siening aanvaar (en dit sluit losweg aan by Gutt hierbo), dan moet vertaling gesien word as 'n oorkoepelende begrip wat alleen konkrete gestalte kan aanneem indien een of meer van bogenoemde diskursiewe prosesse geaktiveer en deurgevoer word - soos, bv., in die geval van die superordinaat 'blom' waaraan substansie verleen word deur die bestaan van sy ko-hiponieme roos, angelier, madeliefie, ens. As sodanig is 'blom' nie 'n aantoonbare entiteit nie. Netso kan vertaling, in dié lig beskou, gesien word as die nie-aantoonbare superordinaat van die hiponieme wat na die ander genoemde verwante diskursiewe aktiwiteite uitwys.

Hierdie verskynsel wat bekend geword het as vertaling weier hardnekkig (in my kop altans) om konkrete gestalte aan te neem en homself te word, soos Gutt hierbo aandui. Newmark (1981: 19) sê "translation theory is neither a theory nor a science, but a body of knowledge that we have and have still to have about the process of translating ..."

In 'n meer resente bydrae in *Lebende Sprachen* beskryf Newmark (1991: 105) vertaling as "a fractured subject which is peculiarly unsuitable for a single integrated theory, a dogma, a blanket statement that will embrace any type of text".

Gutt (1991: 5) sê aansluitend hierby

... one of the main problems with the scientific investigation of translation seems to lie in the fact that not only linguistic factors, but many other factors need to be taken into account. Since these factors belong to a

variety of different areas of life, there is a question whether a comprehensive account of translation in the form of a coherent and homogeneous theory can ever be achieved.

A second major problem concerns the question of what a general science of translation is to be about, that is, what its domain should be. The obvious answer is that it should be about translation - but the problem is that it is not clear *a priori* what translation itself is.

Die vertaalkundige word in die gesig gestaar deur die ontstellende waarnemings dat niemand skynbaar weet wat vertaling eintlik is nie en, verder en bygevolg, 'n koherente en homogene teorie van vertaling buite sy bereik bly. Asof dit nie genoeg is nie laat die literatuur 'n mens met die oorkoepelende indruk dat daar haas niks is wat in vertaalteoretiese gesprekke opduik wat nie kontroversieel is nie, want afgesien van die feit dat die vertaalhandeling hardnekkig weier om hom teoreties onder 'n juk te laat bring en ons, volgens Gutt (e.a.) se getuienis in elk geval, nie weet wat vertaling eintlik is nie, sit ons met die probleem dat die begrip ekwivalensie, wat die sleutelbegrip in enige vertaalteorie moet vorm, net so ontwykend soos ons denkbeeldige olifant is.

Catford (1965: 21) sê "a central task of translation theory is that of defining the nature and conditions of translation equivalence". House (1981: 30) beskryf ekwivalensie as 'n sleutelterm in haar definisie van vertaling. Svejcer (in Gutt 1991: 10) sê "[e]quivalence is one of the central issues in the theory of translation and yet one on which linguists seem to have agreed to disagree". Wilss (in Gutt 1991: 11) sê aansluitend dat "translation equivalence cannot possibly be integrated in a general translation theory [...], but must be looked upon as part of specific translation theories which are

at best text-type-related or, even more restrictedly, single-text-oriented".

Gutt (1991: 12) spel die teoretiese implikasies hiervan vir ons uit. "One of the main points of theory-construction," sê hy, "is that it should allow us to account for complex phenomena in terms of simpler ones: that is, one of its main motivations is to make *generalizations* about phenomena. But if it turns out that each individual phenomenon - which here is not only each text, but potentially each instance of translating it for a particular audience - may require its own theory of equivalence, then this means that these phenomena cannot be accounted for in terms of generalizations at all, and that they actually fall outside the scope of theory" [beklemtoneering soos in oorspronklike - CvS].

Ons bevind ons, wat betref sowel vertaalteorie as teorieë oor ekwivalensie in 'n pypkop - 'n doodloopstraat of, ten minste, 'n keeromstraat.

Ek is nie heeltemal seker of ek weet wat die illokusionêre krag van die sardoniese uiting "How the gods must have laughed when they added hope to Pandora's box", is nie, maar ek begin my solidêr voel met die sinikus wat dit aanvanklik geuiter het, want telkens as ek 'n artikel of ander publikasie opneem in die hoop dat die ou grootdandbosreus uiteindelik platgetrek is, kom die ontmoedigende berig dat hy die spoorsnyers nogmaals ontglip en spoorloos in die bos verdwyn het.

Ek het u opsetlik nie op 'n "state of the art"-ekskursie geneem nie - die voorafgaande opmerkings is mistroostig genoeg. Die verskyning van Sperber en Wilson se werk *Relevance* in 1986 het die hoop weer laat opvlam dat hierdie ontwykende en beweeglike ding uiteindelik in 'n hoek gedryf is. Gutt, 'n doktorsale student van Wilson, skryf in die voorwoord tot sy proefskrif

wat gepubliseer is onder die titel *Translation and relevance* (1991: vii): "The results of my research surprised me; I had expected that relevance theory would help me to formulate a general theory of translation. However, within a year it became increasingly clear that relevance theory alone is adequate - there seems to be no need for a distinct general translation theory."

Dit is in die lig van die vertaalteoretikus se dilemma verstaanbaar dat Gutt (1991) gretig na die Pandorados van Sperber en Wilson (1986) se relevansiebeginsel sou gryp, maar waar Gutt, hoopvol, die relevansieteorie van Sperber en Wilson as redding uit die eeuelange impasse sien, is Sinclair en Winckler (1991: 89) se reaksie op die relevansiebeginsel, wat op die kommunikasieteorie gebaseer is, nie juis bemoedigend nie as hulle sê: "Even a cursory glance at these critical discussions makes it plain that so far there is no consensus about the merit of relevance theory as a new approach in the field of pragmatics." Verder (op p. 93): "All in all then, our impression is that the debate about relevance theory as an approach to the study of human communication will continue for some years yet and will not be resolved, if at all, in any straightforward way."

Dit is in die lig hiervan en teen die agtergrond van die vertaalkunde se onvermoë om die talige doenigheid wat as vertaling bekend geword het teoreties vas te vat, verstaanbaar as Gutt (1991) se werk met omsigtigheid benader word. Gutt (1991: 189) sê self "... if [my belemtoning - CvS] the relevance-theoretic account of communication is right, then [my beklemtoning - CvS] it will be impossible to give an adequate account of translation without [beklemtoning soos in oorspronklike - CvS] reference to the principle of relevance". Daar is egter nog nie aan die "if-then"-voorwaarde voldoen nie.

Hoewel Gutt (1991) se werk verkennend van aard is, lê die waarde van die gesprek oor die relevansiebeginsel vir my in die vermoë van die relevansieteorie in Sinclair en Winckler (1991: 94) se woorde "to generate new questions and new potential answers". Dit het gehelp om die tot dusver vrugtelose soektog na die groot olifant in die vertaalteoretiese struikgewas in 'n ander rigting te stuur met die moontlikheid dat nuwe skuilplekke ontdek sal word.

Dit is juis as gevolg van die hardnekkige weiering van die verskynsel 'vertaling' om hom onder 'n algemene teorie onder woorde te laat bring dat daar na nuwe strategieë gesoek word om hierdie ding klein te kry. Wilss se opvatting dat ekwivalensie in vertaling deel moet vorm van 'n spesifieke vertaalteorie wat tekstipegebonde is, of, nog meer bepaald, aan die hand van 'n spesifieke teks geformuleer moet word en Gutt se redusering van die begrip 'teks' tot "each instance of translating it for a particular audience" vereenvoudig die probleem aansienlik (Gutt 1991: 12). Dit gaan volgens hulle om kommunikasie van 'n baie spesifieke aard met 'n spesifieke duidelik-omlynde teikengroep. Soos Wilss dit stel sou elke vertaalhandeling, om mee te begin, as *sui generis* benader kon word en binne die kommunikasiesituasie sou teks- en konteksspesifieke metodes ontwerp kon word om die doeltreffendheid en adekwaatheid van elke spesifieke vertaling te bepaal, met ander woorde die teks en die konteks sal telkens self die metode aan die hand moet doen.

'n Sistematiese analise van brontekste en 'n metodiese evaluering van die vertalings binne so 'n beperkte teks- en konteksgerigte kommunikasiesituasie aan die hand van teksspesifieke parameters behoort die soort data vry te stel wat kan lei tot hipoteses waaruit moontlik, in die volheid van die tyd, 'n algemene vertaalteorie of algemene teorieë gekonstrueer sou kon word.

Miskien het u ook reeds die gevoel gekry, maar terwyl ek besig is om te praat, is 'n grou vermoede aan't roere dat hierdie strategie net maar Reichling (1962: 7) se "het bekend vertrouwde in een nieuw kleed" is en ek verbeel my dat ek die refrein van "There's a hole in the bucket, dear Henry" op die agtergrond hoor.

Aangesien ek na Reichling (1962: 7) verwys het, kan ek hom maar net so wel ter stigting en vertroosting volledig aanhaal waar hy sê:

Dat er te allen tijde niets nieuws onder de zon zou zijn, is de verzuchting van een vermoeide geest. Er is integendeel steeds zoveel nieuws, dat er meer dan gewone moed toe hoort en geestelijke veerkracht om altijd-door dat nieuwe te erkennen en met vreugde te begroeten. En zelfs wanneer het nieuwe vaak niets anders is, dan het bekend vertrouwde in een nieuw kleed, waar bleef dan de steeds verrukkende fleur van het leven rond ons heen, wanneer wij ook dit nieuwe niet dankbaar zouden aanvaarden.

Die organiseerders van die konferensie het twee kwessies aan die bod gestel:

Wat bied die taalwetenskap vir die taalprofessies?
Wat verlang die taalprofessies van die taalwetenskap?

Ek probeer saaklik op hierdie vrae antwoord vanuit die perspektief van iemand wat gemoeid is met die akademiese opleiding van vertalers.

Om op die tweede vraag eerste te antwoord, ek het nog nooit kon vasstel presies wat dit is wat die vertaler as taalpraktisyn van die taalwetenskap, insonderheid die vertaalkunde, verlang

nie. En as ek die 'state of the art' in beskouing neem, kan ek die vertaler se dilemma en die vraagtekens in sy oë verstaan. Die vertaalkunde sal homself eers moet vind as hy aanspraak wil maak op die erkenning en aansien wat volwaardige dissiplines geniet.

Wat betref die eerste vraag, geen mens het 'n graad in die taalkunde nodig om sy moedertaal vlot te praat nie. Net so min het iemand derde universiteitskursusse in twee tale nodig om goed te kan vertaal. Die ontwikkelde mens se talige intuïesies sal hom feilloos oor die meeste linguïstiese struikelblokke heen help. 'n Mens kan en moet jou op jou talige intuïesies as 'n soort 'blind understanding' verlaat, maar 'n 'blind understanding' sonder meer is geen vakman waardig nie. Wat die taalwetenskap die vertaler as taalpraktisyn bied, is die vermoë om ook óór die taal- en vertaalkunde te kan praat en om hierdie 'blind understanding' te kan eksternaliseer. Die taalpraktisyn moet tewens taalkundige en taalwetenskaplike wees. Sonder 'n grondige skoling in die taalkunde van die spesifieke tale en die algemene taalkunde is die literatuur oor vertaling vir die taalpraktisyn geslote en word sy potensiële bydrae tot die vak ooreenkomstig beperk.

En as die strategie wat deur Wilss (in Gutt 1991: 12) voorgestaan word, met ander woorde 'n teksspesifieke en teikengroep-spesifieke vertaalstrategie, vrugbaar geïmplementeer moet word, dan lyk dit my onafwendbaar dat daar, met die oog op die ontwikkeling van 'n teoretiese basis vir die vertaalkunde, 'n aansienlik beduidender inset van die kant van die taalpraktisyn as vertaler sal moet kom. Wat daaruit vloei is dat die vertaler as taalpraktisyn in staat moet wees om die vertaalhandeling in al sy grammatiese, semantiese en kommunikatiewe sette en fasette te eksplisiteer en, idealerwys, teoreties op sy plek te sit.

Op die oomblik is dit, tot op groot hoogte, nog 'n ivoortoring-aktiwiteit wat deur linguïste en vertaalteoreties opgeleide persone bedryf word. Die linguïsties opgeleide vertaler kan en behoort 'n belangrike rol te speel om te voorkom dat die gesprek oor die vertaalkunde in vensterlose ivoortorings al hoe meer esoteries word.

BIBLIOGRAFIE

- Bassnett-McGuire, S. 1980/1991. *Translation studies*. London: Methuen.
- Catford, J.C. 1965. *A linguistic theory of translation*. London: Oxford University Press.
- Gutt, E-A. 1990. "A theoretical account of translation". *Target* 2(2): 135-164.
- Gutt, E-A. 1991. *Translation and relevance. Cognition and context*. Oxford: Basil Blackwell.
- House, J. 1981. *A model for translation quality assessment*. Tübingen: Gunter Narr.
- Ingberg, A. 1986. *The enigma of the translator: a post-structuralist reading of theories of translation*. (Unpublished Ph.D dissertation.) Purdue University. Michigan: UMI.
- Newmark, P. 1981. *Approaches to translation*. Oxford: Pergamon.
- Newmark, P. 1991. "The curse of dogma in translation studies." *Lebende Sprachen* XXXVI(3): 105-108.
- Reichling, A. 1962. *Verzamelde studies. Over hedendaagse probleme der taalwetenschap*. Zwolle: N.V. Uitgeversmaatschappij.
- Scholtz, H. van der Merwe. 1956. "Die literatuurles as taalles." *Tydskrif vir Wetenskap en Kuns*. Nuwe Reeks deel XVI.
- Sinclair, M. & Winckler, W.K. 1991. *Relevance theory. Explaining verbal communication. (Spil Plus 18.)* Stellenbosch: University of Stellenbosch.
- Sperber, D. & Wilson, D. 1986. *Communication and cognition*. Oxford: Basil Blackwell.
- Sultana, N. 1987. "The translation of literary texts: a paradox in theory." *Language and style* 20(3): 269-284.